

ÇORUM KAYI KÖYÜ ALEVİLERİNDE EVLENME

Marriage in the Alevi Community in Kayı Village, Çorum

Heiraten bei den Aleviten des Dorfes Kayı in Çorum

Zöhre ÇETİN*

DOI: 10.24082/abked.2017.15.010

ÖZ

Halkbilimi literatüründe “geçiş dönemleri” terimi insan yaşamının önemli değişim evreleri için kullanılır. Bu evrelerden birisi evlenmedir. Evlenme toplumun en küçük birimi sayılan ailenin oluşturulmasında ilk aşamadır. Dolayısıyla toplumda çok önem verilen bu olguya ilgili birçok ritüel ve uygulama söz konusudur. Türkiye’de Alevi topluluklarının “evlenme” merkezli oluşturulan ritüel ve uygulamaları bunun güzel örneklerini teşkil etmektedir. Kapalı toplum özelliği gösteren Alevi topluluklar, inanç sistemine bağlı yapılanmaları sayesinde geleneksel yapıyı en güçlü yaşatan ve taşıyan topluluklardır. Bu sebeple modern hayat ile hızla değişen ve işlevini kaybeden birçok ritüelin varlığını Alevi topluluklarında bulmak mümkündür. Alevi topluluklar da son elli yılda göç ile birlikte değişim yaşamaktadırlar. Yurt dışı ve yurt içinde göç ile özellikle köy merkezli yaşam alanında uygulanabilirliği olan birçok unsur kaybolmakta ya da değişmektedir. Bu makalede, Çorum’un Mecitözü ilçesine bağlı Kayı köyünde yerleşik Alevi topluluğun “evlenme” ile ilgili ritüel ve uygulamaları Alevi inanç sistemi ve coğrafi etkiler bağlamında tasvir ve tahlil edilmiştir. Tahlilde kullandığımız veriler saha çalışmasıyla elde edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Evlenme, Çorum, Kayı köyü, Alevi, Ritüel.

* Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

ABSTRACT

In folklore-based studies, there are stages of human life defined as “transitional periods”. Many rituals and belief practices are performed on the basis of these stages. The rituals in question play a role as carrier and sustainer of many elements in Turkish culture. In this context, the data assembled from studies done on transitional periods, is the subject matter of different academic disciplines. Rituals along with texts and performances concurred with these rituals especially enable folklore research specialists to make researches in many aspects. In fact, there are many published studies on transitional periods in the context of folklore. And, these studies show that tradition formed on the basis of transitional periods, changes according to regions and religious group active in a region.

The village of Kayı situated in Mecitozu, a district of Corum Province, which is the subject of our paper, is an Alevi village. Alevi communities, expressing a characteristic of a closed society, are communities which are the strongest sustainer and carrier of traditional structure due to their belief system-based organization. Therefore, many rituals, rapidly changing with the modern way of life and losing their functions, exist in Alevi communities. But, Alevi communities have been changing with migration for the last fifty years. Many elements, especially those applicable in village-based life, are getting lost or are changing with migrations across countries and within country. In this paper, rituals and belief practices performed on the basis of “marriage” within transitional periods of the Alevi community in the village of Kayı, which are collected in fieldworks, will be described and analyzed within the context of Alevi belief system and geographic influences. As to elements which are not being performed anymore, they will be determined and analyzed in the context of change.

Keywords: Marriage, Corum, Kayı village, Alevi, ritual.

ZUSAMMENFASSUNG

In Arbeiten, die auf der Disziplin der Volkskunde basieren, spricht man von “Übergangsperioden”, die als Phasen des menschlichen Lebens definiert werden. Es gibt viele Rituale und Glaubenspraktiken, die basierend auf Übergangsperioden ausgeübt werden. Aus Sicht türkischer Kultur übernehmen Rituale mit Fokussierung auf die Übergangsperiode die tragende und lebensbejahende Rolle für viele Faktoren. In diesem Zusammenhang fallen die Erkenntnisdaten, die in den Arbeiten über Übergangsperioden gewonnen werden, in den Arbeitsbereich vieler Disziplinen. Sowohl die Rituale als auch die mit diesen Ritualen entstandenen Texte und Praktiken geben insbesondere einem Forscher, dessen Arbeitsgebiet die Volkskunde ist, die Möglichkeit, sie in vielerlei Hinsicht zu untersuchen. In diesem Zusammenhang wurden im Rahmen der Volkskunde zum Thema Übergangsperioden viele Arbeiten veröffentlicht. Eines der Inputs aus diesen Veröffentlichungen weist darauf hin, dass die Tradition, die sich aus der Fokussierung der Übergangsperioden herausbildet, je nach Region und Zugehörigkeit zur Glaubensgruppe wandelt. Bei dem Dorf Kayı in der Kreisstadt Mecitözü der Provinz Çorum, welches den Untersuchungsstand unserer Arbeit bildet, handelt es sich um eine alevitische Siedlung. Alevitische Gemeinschaften, die den Charakter einer geschlossenen Gesellschaft aufweisen, zählen wegen ihrer Glaubenssystem fokussierten Struktur zu den Gesellschaften, die die traditionelle Struktur am stärksten leben und tragen. Aus diesem Grund ist es möglich, die Existenz vieler Rituale, die sich durch das moderne Leben schnell verändern und ihre Funktionalität verlieren, in den alevitischen Gesellschaften vorzufinden. Alevitische Gesellschaften machen einen Wandel durch, der auf die Migration der letzten fünfzig Jahre zurückzuführen ist. Durch die Auswanderung sowie Migration nach Ausland und im Inland gehen viele Faktoren verloren oder verändern sich, die vor allem in einem Dorf basierten Lebensraum praktikabel waren. In der vorliegenden Abhandlung werden die “Ehe” basierten Rituale und Glaubenspraktiken in den Übergangsperioden der sesshaften Alevitischen Gemeinde im Dorf Kayı durch Feldarbeiten gesammelt und im Kontext des Alevitischen Glaubenssystems und der geographischen Einflüsse beschrieben und analysiert. Jene Elemente, die heute nicht mehr praktiziert werden, werden im Kontext des Wandels festgestellt und analysiert.

Schlüsselwörter: Heirat, Çorum, Kayı köyü (Das Dorf Kayı), Aleviten, Ritual.

GİRİŞ

Alevi topluluklarda ailenin kurumsal yapısı inançsal yapı ile iç içe girmiştir. Alevi inanç sistemi soy esaslı bir yapı arz eder. Bu durum hem dede hem de talip toplulukları için geçerlidir. Dedelik de, taliplik de kalıtımsaldır. Her ne kadar Alevi olmak için ikrar ve musahip aşamalarını geçmek gerekse de her Alevi anne ve babadan doğan birey Alevi tanımlaması içinde doğmakta ve inanç sisteminin potansiyel bir parçası olmaktadır (Ersal, 2016: 192). Soy esaslı bir yapıya sahip olan Alevi inanç sisteminde evlilik inançsal hiyerarşiye dahil olmanın en önemli aşamasıdır. Alevi anne ve babadan doğan birey için Alevi inanç halkasına dahil olabilmenin ön şartı evliliğdir. Alevi topluluklarının büyük bir çoğunluğunda “ikrar ritüeli” ile talip veya dede evlilik öncesi inançsal halkaya dahil olur.¹ Alevi, topluluklarında erkek bireylerin çocukluk aşamasında ikrarları alındığı örneklere rastlansa da en yoğun görülen uygulama evlilik öncesi uygulanan ikrar alma ritüelidir. Alevi topluluklar evliliği teşvik eden bir toplumsal sistemle yaşamaktadırlar. Her Alevi bireyin inançsal halkaya dahil olabilmesi için evlenmesi gerekir. Bu şarta uymayan tek topluluk Babagan Bektaşileridir (Ersal, 2016: 96). Babagan Bektaşiliği dışındaki Alevi topluluklarda evlilik inançsal halkaya dahil olmanın ön şartıdır. Özellikle musahiplik üzerine ritüellerini yürüten Alevi topluluklarda toplumsal otokontrol musahiplik kurumu ile iki ailenin birbirine kardeş kılınması ile yürütülmektedir². Görüleceği üzere Alevi topluluklar açısından evlilik kurumu sadece bir aile oluşumuna vesile olmamakta inançsal bağlamları ile de birçok anlam katmanını içinde barındırmaktadır.

Çalışmamıza konu olan Kayı köyü de bir Alevi yerleşim birimidir. Kayı köyü Çorum’un Mecitözü ilçesine bağlıdır. Çorum ili, tarihsel süreçten günümüze gelinceye kadar Alevi toplulukların yoğun olarak yaşadıkları bir coğrafyadır. Mecitözü ilçesinde, Kozören, Dağsaray, Palabıyık, Kalecik, Boyacı, Hisarkavak, Köseyüp, Alancık, Karacuma, Geykoca, ve Kayı köyü saha çalışmalarımızda tespit ettiğimiz Alevi köyleridir. Kayı köyü ile Yedigöz köyü birleşik olmasına rağmen iki mülki amirlikle yönetilmektedir. Kayı köyünün tamamı Alevi, Yedigöz köyünün tamamı Sünni’dir. Kayı köyü, Sünni bir köy ile birleşik olmasına rağmen Yedigöz köyü ile inanç ve ritüellerinde değişime uğramadan geleneklerini yaşatmayı başarmıştır. Çalışmamıza konu olan evlenme merkezli uygulamalarda iki yerleşim biriminde benzerlikler bulunmakla birlikte Kayı köyünün geleneklerinde, dahil olduğu inançsal sistemin etkileri bariz bir şekilde fark edilmektedir. Alevi toplulukların, kapalı toplum

1 İkrar alma ritüeli hakkında geniş bilgi için bk. Ersal, 2016: 481- 485.

2 Alevi inanç sisteminde musahiplik üzerine geniş bilgi için bk. Ersal, 2011.

özelliği göstermeleri sebebiyle son elli yıla gelinceye kadar geleneksel yapılarında önemli değişiklikler meydana gelmemiştir. Son elli yılda göç ve şehirleşme ile yaşanan adaptasyon sürecinde değişim kaçınılmaz bir şekilde Kayı köyünün bireylerini de etkilemiştir. Kayı köyünde yaptığımız saha çalışmalarında en canlı şekilde yaşatmaya çalıştıkları geleneğin evlenme geleneği olduğunu tespit ettik³. Bu bölgedeki evlenme ile ilgili yapılan çalışmalara baktığımızda Gamze Karaman ve Emine Nas'ın "Çorum Yöresi Alevi Kültüründe Geleneksel Bir Gelin Başlığı 'Aleyçin' "⁴adlı makaleleri dışında akademik bir çalışma görülmemektedir.

1. Evlenme Biçimleri

Kayı köyünde Alevi inancına mensup bireyler kapalı toplum olma özellikleri sebebi ile evliliklerini inanç dairesi içinde inançsal hiyerarşiye bağlı olarak devam ettirmektedirler. Bu sebeple Alevi bireyler kendi ya da yakın köylerdeki Alevi bireylerle evlilikler yapmışlardır. İnançsal hiyerarşiyi de soy belirlediği için talip, talip soylu bir eş seçebilirken dede de soyun bozulmaması için dede soylu bireylerle evlenebilir. Bir dede, talip kızı ile, talip de dede kızı ile evlenemez. Bu sebeple inançsal bağlılık dışında inançsal hiyerarşi de evlilikleri şekillendirmektedir. Kayı köyünde 50 yıl öncesine kadar inançsal aidiyet ve hiyerarşi evlilikleri belirleyen temel unsurken günümüzde göç ve beraberinde gelen entegrasyon yüzünden evliliklerde eş seçiminde farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Önce Alevi bir erkek bireye Sünni bir ailenin kızını almanın uygun sayılması ile başlayan süreç günümüzde Alevi-Sünni evliliklerinin de sık yaşandığı bir döneme girilmesi ile devam etmiştir. Günümüzde Aileler çocuklarının Alevi bireylerle evlenmesini isteseler de çocuklarının Sünni bireylerle evlilik isteklerinin karşısında durmamaktadırlar.

Kayı köyünde en çok rastlanılan evlenme biçimi görücü usulüdür. Genelde bu biçimde aile büyükleri ya da kadınlar kızı görmeye giderler, beğenirlerse isteme aşamasına geçilir. Bu usulde eskiden kızın kararı önemli değilken günümüzde kızın kararı dikkate alınmaktadır. Bunun dışında kız kaçırma usulü ile evlilik biçimi de hem geçmişte hem de günümüzde görülmektedir. Genelde bu usulde kız tarafı

3 Evlenme merkezli ritüel ve uygulamaların tespiti için 2010 – 2016 yılları arasında altı defa kayı köyünde saha çalışması yürütülmüştür. Saha çalışmalarımızda bir söz, iki nişan ve dört düğün ritüelinde katımlı gözlem yapma imkanımız oldu. Katımlı gözlemlerimizde video kamera çekimi ve fotoğraf çekimi yapılmıştır. Ayrıca kaynak kişilerle yaptığımız mülakatlarda şahsi arşivlerindeki video kamera kayıtları ile görsel kaynaklar da temin edilmiştir.

4 Karaman G. E. NAS (2013). "Çorum Yöresi Alevi Kültüründe Geleneksel Bir Gelin Başlığı 'Aleyçin' ", Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Dergisi, Ankara, 149-164.

kızı vermeyince iki genç anlaşır ve kaçarlar. Daha sonrasında aileler barışır, ama bazı durumlarda kız tarafı küslüğü yıllarca uzatabilir. Hatta bu yüzden cinayetler de işlenmiştir. Eskiden kız kaçırın talibin düşkün sayıldığı bilgisi de köyde yaptığımız saha çalışmalarımızda bize aktarılmıştır. Ama günümüzde böyle bir uygulama yapılmamaktadır.

2. Evlenme Yaşı

Evlenme yaşı eskiden on üç - on dört iken, günümüzde; köyde yaşayanlarda on sekiz - yirmi bir yaş arası, şehirde yaşayan ve üniversitede okuyanlar için ise bu sınır yirmi beş yaşına kadar çıkmaktadır. Bu durumun temel nedeni okuma - yazma oranının artması ve mevcut yasalardır. Akriba evlilikleri eskiden yaygın iken günümüzde engelli çocuk doğumları nedeniyle kaçınılmaktadır.

3. Evlenme Aşamaları

3.1. Evlilik Kararı Alma ve Eş seçimi

Düğün öncesi en önemli husus evlilik kararı almak ve eş adayını seçmektir. Eskiden kız ya da erkek evlenme isteklerini söylemenin hoş karşılanmamasından dolayı farklı uygulamalarla niyetlerini belli etmektedirler. Kaynak kişilerin aktardığına göre, eskiden kızlar süt taşıyarak veya dalgın davranarak, erkekler ise aynı kızlar gibi dalgın davranarak evlilik isteklerini ailelerine sezdirmektedirler. Aynı şekilde evlenmek istemeyen ya da gelen adayı beğenmeyen kız misafirlerin ayak kabalarını sokağa atarak istemediğini göstermektedir. Eş seçimini genelde aileler yaparken günümüzde bu durum değişmiş ve eş seçimi gençlere bırakılmıştır. Eş seçiminde en önemli iki unsur ise ailelerin uyumu ve iki gencin aynı mezhepten olmasıdır. Yani ister gençler olsun, isterse aileler olsun, eş seçerken kendi kültürünü korumak adına yakın aileleri ve alevi mezhebenden bir eş seçmeyi tercih etmektedir.

3.2. Dünürçülük / Kız İsteme

Evlilik kararı alınıp eş adayı seçildikten sonra damat adayı kız evine ailesini göndererek evlilik işlemlerini başlatmış olur. Damat tarafı istemeye gittiği her gece çeşitli hediyelerle gitmekte (yiyecek ve içeceklerle gider), kız tarafı da misafirlerini en iyi şekilde ağırlamaktadır. Eskiden damat isteme gecelerinin hiç birine katılmaz, sonuç olumlu olursa kulağı çekilerek müjde verilir. *İlk kez kız evine anne, baba ve aile büyüğü giderken, bu ilk gecede eğer kız evi gönülsüz ise gelen misafirleri ağırlar, ama bir daha gelmemeleri gerektiğini de söyleyerek misafirlerini uğurlar.* Eğer kız tarafı gönüllü ise bu

gecenin dışında damat tarafı iki kez daha kız evine giderek dünürçülük yapar. Damat tarafı, kız evine üçüncü gidişinde Allah'ın emri anılarak isteme aşamasına geçilir. Dünürçülüğe gidenlerden aile büyüğü, “Allahın emri peygamberin kavli ile kızımız’ı oğlumuz’a istiyoruz diyerek kızı ister. Kız tarafı da “hayırlısıyla olur” der ve kızlarını verirler. İsteme aşaması tamamlandığında söz kesimi için gün belirlenir, kız tarafının evinde belirlenen bir günde toplanarak söz kesilir.

3.3. Söz Kesimi

Kız tarafında kararlaştırılan gün ya da gecede iki ailenin katılımıyla söz kesilir. Söz kesimi kız evinde, aile yakınları ile yapılır. Erkek tarafı gelirken yanında yemek, çörek ve yemek için bütün malzemeleri kız evine getirir (tavuk, et, pirinç, yağ, şeker, un vs.). Erkek tarafı yemekleri pişirir, söz sonrası hep birlikte yenir ve aileler kaynaşır. Bu gece kız tarafı isteklerini erkek tarafına bildirir. Kızın annesi için “*Süt Hakkı*” (altın bilezik ya da küpe), erkek kardeşi için “*Kardeş Yolu*” (bir koç parası, ya da takım elbise) adında hediye ya da damat tarafının gücüne göre para istenir. Yine kız tarafının belirlediği akrabaları için “Töre/ yol” (kadınlar için terlik, erkekler için gömlek) adı verilen hediyelerin sayısı ve içeriği de erkek tarafına bildirilir. Bunun dışında eskiden başlık parası istendiği bilgisi de paylaşılmıştır. Bu istekler dışında düğün masrafları (yemek, içki, vb.) ve gelinin giyim, altın, vb. talepleri de bu gece iki aile tarafından kararlaştırılır.

Bu uygulamalar günümüzde güncellenerek devam etmektedir. Söz kesme aşamasında geleneksel yapıda yüzük takma merasimi yokken günümüzde uygulanmaktadır. Mevcut uygulamada erkek tarafı söz kesme için gelin adayının yüzüğünü ve kıyafetlerini almaktadır. Kız tarafı da damadın yüzüğünü almaktadır. Damat tarafı söz kesme için kız tarafına gelirken çikolata, çiçek ve bir kutu Türk kahvesi getirmektedir. Düğün ile ilgili talepler konuşulduktan sonra yüzük takma aşamasına geçilmektedir. Erkek tarafı kız tarafına gelirken ailesinin ve köyün ileri gelenlerinden birini yanlarında getirmektedir. Eskiden köyün hizmetlerini gören dede de söz kesme ritüeline götürülmekteyken günümüzde köyde dede olmadığı için bu gelenek uygulanamamaktadır. Dede ya da aile büyüğü sadece kızın yüzüğünü takip, duasını etmektedir. Damat ve geline bir arada yüzük takma ritüeli nişanda yapılmaktadır. Ancak günümüzde söz ve nişan bir arada yapılırsa yüzükler her ikisine de o gece takılmaktadır.

Günümüzde söz kesme ritüeline kızın kahve yapıp dağıtması eklenmiştir. Gelin kız bütün misafirlere ve damada kahve yapıp dağıtmaktadır. Diğer misafirlere farklı olarak damadın kahvesine tuz eklenmekte ve içmesi istenilmektedir. Bu damadın sınavıdır. Genelde her damat bu kahveyi sonuna kadar içmektedir. Hatta günümüzde damat için hazırlanmış özel tepsi ve fincanlar bulunmaktadır.

Söz kesildikten sonra aileler nişan günü belirleyip alacak ve vereceklere karar verirler. Kız tarafı ve erkek tarafı isteklerini sıralar ve ne yapıp ne yapmayacaklarını söylerler. Bu kararlarda ekonomik güç belirleyicidir. Örneğin nişan mekanı, düğün mekanı, takılacak takılar ailelerin ekonomik gücüne bağlı olarak istenir. Bu gecede mutlaka nişan tarihi, geline alınacaklar (takı, elbise, çamaşır vs.) ve nişan mekanına karar verilir.

Kız Evinde Geline Yüzük Takma

Damat Tepsisi

3.4. Ayak Açma

Ayak açma söz kesildikten sonra iki ailenin kaynaşması için birbirlerinin evine gidip gelmelerine denilmektedir. Önce erkek tarafı kız tarafını evlerine yemeğe çağırıp ağırlandı. Aynı şekilde kız tarafı da bir hafta sonrasında erkek tarafını evine davet ederek ağırlandı ve aile bireyleri birbirini daha iyi tanımaktadır. Ayak açmada aileler birbirinin evine giderken yanlarında mutlaka yiyecek, içecek ve hediyeler götürmektedirler Alevilerde evliliğin sadece gençler arasında değil, aileler arasında da olduğuna inanılır ve genç çiftin mutluluğunun iki ailenin kaynaşmasına bağlı olduğuna inanılmaktadır. Bu nedenle ayak açma evliliğin uzun ömürlü olmasında ilk adımlardan biridir ve son derece önemlidir. Söz gecesinde alınan kararlar ayak açma bittikten sonra uygulanmaya başlanır. Alışveriş ve nişan hazırlıkları tamamlanır. Nişan alışverişine kayıvalideler, damat, gelin ve kız tarafından en az bir kadın akraba katılır.

3.5. Nişan

Söz kesme ritüelinden sonra nişan aşamasına geçilir. Geleneksel uygulamada söz ve nişan ritüelinin arası kısa tutulmaya çalışılır. Ama özel durumlarda bu sürenin uzadığı bilgisi de verilmiştir. Kaynak kişilerimizden birisi, damadın askerde olması sebebiyle nişan yapmak için askerliğin bitmesini beklediklerini belirtmiştir. Yine köyde, söz kesme sonrasında bir ölüm hadisesi gerçekleştiğinde nişanın ertelendiği bilgisi verilmiştir. Eskiden nişan ve düğün masraflarının tamamı erkek tarafınca karşılanırken günümüzde nişan ritüeli genel anlamda kız tarafınca yapılmaktadır.

Nişan öncesi hazırlıklar nişan alışverişleri ile başlar. Alışverişler, erkek ve kız tarafının kadınları tarafından gelin olacak kızın istediklerine faslalarla yapılır. Gelin olacak kız için hazırlanan nişan bohçasında nişanda giyeceği elbise, takılar, iç çamaşır, sandık, terlik, makyaj malzemesi gibi ihtiyaçlar konur. Nişan, genellikle kız evinde yemekli ve içkili olarak yapılır. Nişana çağrılan kişi sayısı söz kesmeye göre daha kalabalık olur ve müzikli bir eğlence yapılır. Nişan sonrası takılan takılar kız tarafına verilir. Kız tarafı bu takılarla gelinin eksiklerini tamamlarlar. Bu gecede yenen içilenleri eskiden erkek tarafı getirirken günümüzde tüm masrafları kız tarafı karşılamaktadır. Nişan tepsisinin içinde yüzükler kırmızı kurdeleye bağlı bir makasla yer alır. Bu tepsiyi kız tarafından bir genç kız ya da kız çocuğu taşımaktadır. Nişan yüzüğünü ise kız ya da erkek tarafından bir aile büyüğü takmaktadır. Yüzükleri takan kişi kurdeleyi kesmeden önce, “makas kesmiyor” diyerek para olarak kurdeleyi kesmektedir. Gecenin sonunda kız yüzüğüne takılan kırmızı kurdeleden küçük parçaları kız arkadaşlarına verir. Bu kurdele parçalarını yutan kızlar kismetlerinin açılacağına inanılır.

Nişan Töreni

Nişanlılık döneminin uzunluğu da değişebilir. Ama genelde 2 yılı geçmez. Günümüzde nişanlılık süreci çok uzatılmamaktadır. Nişanlılık döneminde de çeşitli ritüeller uygulanır. Bunlar nişan süresine göre değişir. Örneğin nişanlılık yılbaşına denk gelirse yılbaşı için gelinin evine erzak, ailedeki herkese hediye ve gelinin baştan

ayağına kadar kıyafetleri alınıp gidilmektedir. Ayrıca kızın eline yakması için kına götürülmesi de yaygındır. Kız ve erkek tarafı yılbaşı gecesini birlikte geçirir ve damat tarafı gelinlerinin gönlünü böylelikle almış olur. Nişanlılık bayramlara, baharlara da denk gelirse aynı şekilde ritüeller yapılmaktadır. Bu ritüellerin isimleri; “Bayramlık” ve “Kırazlık” (baharlık)’tır.

3.6. Düğün Hazırlıkları

Düğünün hazırlık evresinden sonuna kadar görev yapan hizmetliler vardır. Bunlar “damat sağdıç”, “gelin sağdıç”, “kahveci” “yiğitbaşı”, “düğün kâhyası” ve “yenge” şeklinde isimlendirilen kişilerdir. Düğün ritüeli boyunca hazırlıklar ve işleyiş bu hizmetliler ve düğün tarafları ile organize şekilde yürütülür. Bu görevliler en geç düğünden bir hafta önce seçilerek kendilerine bildirilir. Bu kişileri seçmede aile kendine yakın kimseleri tercih etmektedir. Bu görevlilerin düğün boyunca görevleri ise şöyledir:

Sağdıç; damadın kardeşi sayılır, düğün boyunca damadın yanındadır ve ona her konuda yardımcı olur. Onun gibi giyinir ve yeşil bir alı sırtına takar. Bu bir nevi hısımlıktır. Damat ve sağdıçın çocukları birbirleriyle evlenemez. Hısım, genelde daha önce cemde dualanır. Bu dualanma için, cemde hısım olacak iki kişi bu isteklerini dedeye söylerler. Dede, bu ikisinin boynuna ip bağlar ve üç kere eşiğe götürüp getirir. Bu sırada dualar okur. Bu iki kişi ölene kadar kardeş sayılır ve evlilik onların iki ailesi arasında da yasaklanır. Araya kardeşlik girer.

Sağdıç; gelinin kardeşi sayılır, diğer adı yiğit başıdır. Üç gün gelinin yanında durur ve sırtına kırmızı bir tülbent bağlar. Gelinin her türlü ihtiyacını görür ve kına gecesi onunla uyur.

Düğün Kahyası; düğünden sorumlu kişidir. Yemek, içki ve masalar gibi her şey ile ilgilenir. Damadın babası dâhil kimse ona karışamaz düğünü yöneten kişidir.

Yiğitbaşı; bu gelinin sağdıçından farklıdır. Erkek tarafında görevlidir. Davulcularla ilgilenen kişidir. Yemekleri, kalacak yerleri hep ona aittir. Ayrıca damat heybesini taşır ve hamam günü gençlere çörek ve içki dağıtır.

Kahveci; düğünün başladığı günden bittiği güne kadar misafirlere kahve yapıp dağıtan kişidir. Kahve verdiği kişiler ona bahşiş vermektedir.

Yengeler; erkek tarafından kız tarafına gönderilen görevlilerdir. Kız tarafında düğünün başladığı gün gelirler, kına gecesi bitene kadar kız tarafındaki maddi manevi istekleri karşılarlar. Örneğin hamamda kapıyı tutan kadına para verip kapıyı açtırırlar. Kına gecesi kızın kinasını yakıp yemek yiyip evlerine giderler. Erkek tarafını temsil eden kadınlardır.

Düğün hazırlıklarını başlatmak için erkek tarafı, kızı yiğitbaşıyla beraber evlerine çağırıp yemek verir. Yemekte düğün hazırlıkları hakkında neler yapılacağı konuşulur. Erkek tarafı yemek sonrası töre (tülbent, terlik gibi) hediyeleri verilir. Söz kesme de töre verilmesi karar verilen kişilerin töreleri düğün başlamadan önce dağıtılır. Hangi evlere töre verildiyse gelin olacak kız o evlerin hepsinde yemeğe çağrılır. Bu yemek, gelinin yakınları tarafından bir veda yemeği olarak kabul edilir.

Düğün hazırlık evresi ile birlikte bir düğün on-on beş gün sürmektedir. Köyde yapılan düğünlerde nikâh memuru köye gelmediği için düğün öncesi resmi nikâh işlemleri yapılır. Nikâh yapıldıktan sonra düğün hazırlıkları şu şekilde devam etmektedir:

1. Alışveriş (yemeklik alışverişi, et, pirinç, şeker, sebze vs).
2. Yemek (en erken bir hafta önce yemekler yapılmaya başlanır. Yemekler genelde, et yahnisi, pilav, salata, sarma, yayla çorbası ve tatlıdır).
3. Kız evine gidecekler gönderilir (düğünden iki gün önce).
4. Bayrak, kına vs hazırlanır (en geç iki gün önce).
5. Davetiye dağıtma (Eskiden davetiye olmadığı için düğün başlamadan önce erkeklere şeker, kadınlara kuruyemiş verilerek düğüne davet edilirmiş.).

Köylü düğün evine kalburlarla⁵ ekin götürüp hazırlıklara yardım eder. Hazırlıklar bittikten sonra da düğün başlar.

5 Köyde halk Halbura Kalbur demektedir. Halbura büyük delikli bir tür elektr.

Düğün Öncesi Yemek Hazırlığı

Düğün Yemeklerinin Yapıldığı Ekmek Evi

3.7. Düğün

3.7.1. Bayrak Dikme ve Danışık gecesi

3.7.1.1. Bayrak Dikme

Düğünün ilk günü damadın evinin çatısına dualarla bayrak dikilir, horoz kesilir. Bu ritüeller düğünü başlatan ritüellerdir. Bu günden itibaren damat kırmızı sağdıç yeşil bir al takar. Bunların biri kırmızı biri yeşil olmasına rağmen her ikisine de “al” derler. Ayrıca sağdıç koluna yeşil bir şerit takar. Davulcuların, yiğit başının ve kâhyanın beline de basma bir bez bağlanır. Bunlardan kırmızılı al, köyde sadece iki evde bulunmakta ve düğünlerde damatlara verilmektedir. El yapımı bu allar en az 40 yıllıktır.

Damat ve Sağdıç “Al”ı

Bayrak dikme ritüelinden önce, dede duası için damat ve sağdıç dede karşısında otururlar. Dedenin dizlerine havlu serilir. Bazen de bu duayı dede ayakta okur. Genelde dua Türkçedir.

Dede Duası Okunurken

Dede duası bittikten sonra bayrak dikme merasimi başlar ve şu sözler söylenir:

“Gelin yiğit erenler bayrak kaldıralım
Allah mübarek eylesin
Gelin yiğit erenler bayrak kaldıralım
Allah mübarek eylesin
Gelin yiğit erenler bayrak kaldıralım
Allah mübarek eylesin
Peygamber canına verelim salavat
Salaleyyy”.

Bayrak, bu sözlerden sonra davul zurna ile evin çatısına dikilir. Bayrağı gören herkes, bu evin düğün evi olduğunu anlamaktadır.

Düğün Evine Asılmış Türk Bayrağı

3.7.1. 2. Danişık Gecesi

Bu geceye genelde erkek tarafından kadın-erkek herkes katılmaktadır. Bu gece yemekli-içkili ilk düğün gecesidir. Düğün yemekleri olarak sarma, et, pilav, keşkek, hoşaf, meyve, salata, börek, tatlı, kuruyemiş ve içki bulunmaktadır. Bütün gece gelen herkese yemek verilir. Düğün boyunca yemeklerle hep birileri ilgilenir. Davul zurna eşliğinde gençler, halaylar çekerek geceyi şenlendirir. En çok oynanan oyunlar, Çorum halayı ve semahtır. Bunlar dışında yöresel halaylar çekilir ve düğüne katılanlar eğlenir. Bu oyunlar günümüze taşınmış ve hiç değişmemiştir.

Düğün Çorbası Yapılırken Çekilen Bir Fotoğraf

Düğün Salatası

Düğünlerde Yapılan En Yaygın Yemekler

3.7.2. Hamam Günü

Danışık gecesinden sonra, hem damat hem de gelin evinde hamam günüdür. Bu günde damat, erkeklerle gelin de kadınlarla köyün Yedikız adındaki türbesine giderek banyo yapmaktadır. Banyodan sonra ise Halil Dede Türbesine giderek dua edilmektedir. Hamam günü kız tarafından damada kıyafetler gönderilir, damat da hamam öncesi bu kıyafetleri giymektedir. Damadın evinde hamamdan önce bu kıyafetleri giydirme ritüeline, “damat giydirme” denilmektedir. Damat giydirme ise şu şekildedir: Damadın avlusuna bir kilim, bir yastık ve bir minder atılır. Damat, hısım ve genç biri oturur. Önlerine çörek, kuruyemiş bırakılır. Kız tarafından gelen kıyafetleri, hısımı herkesin önünde damada giydirir. Boynuna yeşil ipekten bir boyunluk ve sırtına kırmızı pullarla süslenmiş bir damat alı takılır. Hısımı da aynı yeşil boyunluktan takılır. Bu giydirme sırasında hısım dualar ve maniler söyleyerek ritüele eğlence katar. Damat ve hısımın önlerindeki yiyecekleri oradaki çocuklara dağıtırlar ve damat tarafı hamama doğru yol alır. Damat ve gelin hamama gitmeden önce yiğitbaşları gidip kazan kurarak banyo suyunu ısıtmaktadırlar. Hamama önce gelin sonra da damat gitmektedir. Her iki grubun önünde de bayrak ve ona asılmış bir horoz taşıyan erkek çocuk vardır. Damadın yanında gelinin annesinin hazırladığı çörek ve kuruyemişlerle

dolu heybe vardır. Bu heybeyi erkek tarafında yiğitbaşı, kız tarafında ise aile yakını bir kadın taşımaktadır. Erkek tarafının heybesinde içki de olabilir ve gidiş-dönüşte yiğit başı birer bardak gençlere verebilir.

Hamam ritüeli günümüzde de uygulanmaktadır. Fakat önde giden bayrağa horoz asma geleneği icra edilmemektedir. Bunun sebebi hayvanın eziyet çekmesini önlemektir. Bu horoz asma ritüelinin bir örneğini Oğuz Kağan Destanı'nda görmekteyiz. Muharrem Ergin'in "Oğuz Kağan Destanı (Tercüme-Metin-Sözlük)" adlı kitabında tavuk asma ile ilgili bölüm şöyledir: "*Oğuz Kağan büyük ordugah... Sağ yanına kırk kulaç direk diktirdi; üstüne bir altın tavuk koydu; altına bir ak koyun bağladı. Sol yanına kırk kulaç direk diktirdi. Üstüne bir gümüş tavuk koydu; dibine bir kara koyun bağladı*" (Ergin, 1998: 24-25). Kaynak kişilerin aktardığına göre aynı destandaki gibi düğünlerde evin çatısına tavuk asma geleneği de bulunmaktadır. Fakat bu gelenek de artık uygulanmamaktadır. Günümüzde uygulanmamasına rağmen çok eski bir destandaki gelenekle düğünlerde uygulanan tavuk asma geleneğinin benzerlik göstermesi köyde uygulanan ritüellerin kaynağının eski Türk geleneklerine dayandığını göstermektedir.

Gelin-Damat Hamamında Bayrağa Asılan Tavuk

Damat Hamamına Giden Erkek Tarafı

Her iki tarafta hamama giderken ve dönerken maniler söylemektedir.

Maniler

Sıra sıra söğütler
Düğüne gelen yiğitler
Düğüne gelen yiğitler aşkına
Verelim salavat salaleyy!

Yer altında yeşil cami
Kimdir bunun imamı
İmamın adı cennet
Cennetin adı Muhammet
Muhammet aşkına
Verelim salavat salaleyy

Kız Tarafında Heybe Tutan Heybeci

Halil Dede Türbesi'nde Dua Eden Bir Gelin ve Kız Tarafı

Her iki tarafta evlerine gittiklerinde gelin ve damat anneleri çocuklarının ayaklarına bayrağa asılı olan tavuğu kestirir ve o tavuğu hamama giderken taşıyan erkek çocuğuna vererek hamam ritüelini sonlandırmış olur. Ayrıca hamama giden herkese yemekler verilir ve sonrasında kına gecesine hazırlanılır.

3.7.3. Kına ve Okuntu Gecesi

Hamamdan sonra damat evinde okuntu gecesi gerçekleşir. Kız tarafında ise kına gecesi gerçekleşir. Okuntu gecesine sadece erkekler katılır. İçkili ve yemeklidir. Gecenin sonunda katılanlar düğün kâhyasına altın ya da para verir. Gece bittikten sonra bu para sayılır ve düğün sahibine verilir. Bir tür düğün takısı gibidir. Bu iki gecede de halaylar çekilir ve semahlar dönülür.

Düğünde Gece ve Gündüz Çekilen Semahtan Bir Kare

Kına gecesine kız tarafına erkekler de kadınlar da katılır. Kına gecesinde yenir, içilir eğlenilir. Kına zamanı geldiğinde (genelde gecenin geç bir saati) bir örtü kibleye doğru serilir ve sonuna iki kişilik bir yastık konur. Gelin yanında sağdıç arkasında genç kızlar ilahilerle bu örtünün üzerinde yastığa doğru yürür. Ellerinde mumlar vardır. Gelinin iki yanında da ilahi okuyan iki kadın vardır. Sonunda o yastığın yanına diz çökerler, ilahi okunur ve gelinin kınası yakılır. Bu yere serilen örtünün adı “anadonluk” denir ve erkek tarafından getirilir. Düğünün sonunda bu örtü kız annesine kalır ve anne bu kumaştan kendisine düğünden sonra elbise diktirir. Gelinin kınasını damat tarafından biri yakar. Kına gecesinde sırasında okunan en eski ilahi ise şöyledir:

“Gelin hey erenler bizde varalım
Evliya enbiyaya yüzler sürelim
Orda olan müminleri görelim
Allah Muhammed’e düğün olur cennete
Ol Habibe düğün olur cennete

Gelin olanlara saçuğ atarlar
Güvey olanlara hülle biçerler
Sekiz cennet kapısını açarlar
Ol Habibe düğün olur cennete

Ayağına giymiş altın nalini
Gezer cennet bahçesinde salını
Biri Asiye biri Meryem gelini
Allah Muhammed’e düğün olur cennete
Ol Habibe düğün olur cennete

Biz de Muhammed’in izin izleriz
Saçuğ hazırladık düğün gözleriz
Orda olan müminleri izleriz
Allah Muhammed’e düğün olur cennete
Ol Habibe düğün olur cennete

Fadime ana ah eyledi ağladı
Hatice ana sıtk ile hakka bağladı
Muhammed kızını gelin eyledi
Allah Muhammed’e düğün olur cennete
Ol Habibe düğün olur cennete”.

“Gel anam gel ayrılalım, ayrılalım
Bugün ayrılık gecesi bugün ayrılık gecesi
Gelin ağlar kaba kaba kaba kaba
Geline gerek bir baba geline gerek bir baba

Gel anam gel ayrılalım ayrılalım
Bugün ayrılık gecesi bugün ayrılık gecesi
Kağıt içinde kınası vay kınası
Hani ya bu kızın anası hani ya bu kızın anası
Gel anam gel ayrılalım ayrılalım
Bugün ayrılık gecesi bugün ayrılık gecesi
Yunaklığın al taşları al taşları
Hani ya bu kızın gardaşı hani ya bu kızın gardaşı
Gel anam gel ayrılalım ayrılalım
Bugün ayrılık gecesi bugün ayrılık gecesi
Gelin ağlar acı acı acı acı
Geline gerek bir bacı geline gerek bir bacı
Atladı çıktı eşığı vay eşığı
Sofrada kaldı kaşığı, sofrada kaldı kaşığı
Büyük evi susuz koydu susuz koydu
Gel anam gel ayrılalım ayrılalım
Bugün ayrılık gecesi bugün ayrılık gecesi”.

Anadoluk Üzerinde Duran İlahiciler ve Gelin

“Kınayı getir aney, kınayı getir aney
Parmığı batır aney
Bu gece misafirem
Koynunda yatır aney
Ağaç başı kuşburnu
Yola düştüm kış günü
Yalın ayak baş açık
Oldum yarin düşkünü”.

Bu ilahiden sonra “Peygamber canına verelim salavat peygamber canına verelim salavat peygamber canına verelim salavat salaleyy” denir ve kına yakılmaya başlanır. Kız avucu kaynanası altın koyana kadar avucunu açmaz. Gelinin avucuna altın konulduktan sonra gelin kınasını yaktırır.

Gelin ve Damat Kınası

Bütün gece eğlence ve yemek devam eder. Kınası yakılan kız gece sağdııcı ile uyur. Böylelikler gelin babasının evinde son gecesinin bundan sonraki kardeşi ile geçirmiş olur.

3.7.4. Gelin Alma

Kınadan sonraki gün gelin alma günüdür. Gelin sabahtan yanındaki kızlarla kuaföre götürülür. Gelin alma günü, damadın evinin avlusunda damadı tıraş ederler, tıraş sırasında

Damadın sağdııcı:

“Gelin yiğit erenler damadı tıraş edelim
Gelin yiğit erenler damadı tıraş edelim
Gelin yiğit erenler damadı tıraş edelim”.

der ve damadı tıraş eder.

Damat Tıraşı

Tıraş Sonrası Damat Giydirme

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra, damat alayı gelini almak için yola çıkar. Kız evine geldiklerinde damada kapılar açılmaz. Kapılar, bahşiş alındıktan sonra açılır. Bir süre kızın evinin önünde halaylar çekilir. Damat tarafı içeri girdikten sonra kızın erkek kardeşi tarafından kırmızı bir kuşak 3 kez besmele çekilerek bağlanır ve kızın sağ ayakkabısına erkek kardeşi para koyar. Gelin kardeşi ve ailesi ile vedalaşır. Gelin daha evden çıkmadan kız tarafı gelinin çeyizini orada bulunanlara tek tek gösterip sonra tekrar sandığa koyarlar, buna çeyiz dualama denilmektedir. Hoca dua verdikten sonra kız evden çıkar.

Gelin Kuşağı Bağlayan Erkek Kardeş

Gelin alındıktan sonra damadın evine gidilmeden önce köyün içindeki Halil Dede türbesine gidilir, damat ve gelin türbede dua eder. Bu türbede kalan kız tarafı ile de vedalaşır ve gelin ailesinden ayrılır. Sonra damadın evine gidilir. Gelin arabadan inmeden önce kaynanası arabanın tekerinde şişe kırar ve horoz keser, gelin bunlardan sonra arabadan iner.

Gelin indikten sonra takı merasimi yapılır. Halaylar çekilir. Gelinin eve girmesiyle düğün sona erer. Gelin eve girmeden kapıya yağ sürer ve yeni evine öyle girer. Gelinin eve bereket getirmesi için yağ sürdürülür. Bilindiği gibi eski Türklerde de yağ bolluk ve bereket simgesidir.

3.7.5. Nikah–Gerdek ve Sonraki Gün

Gerdek gecesi öncesi bir kadın, gelin ve damadın ellerini birbirini üzerine koyar, dua eder, böylelikle dini nikâh da kıyılmış olur.

Gerdek gecesi ile ilgili herhangi bir ritüel kaynak kişiler tarafından aktarılmamıştır. Gerdek gecesinden sonraki gün gelin çarşafını damat ve gelin toplayıp bir halbura (bir tür elek) koyarak üzerine bir tülbent örtmektedirler. Sabah yengeler bunu alarak damadın yatağını toplayıp çarşafı kayınvalideye gösterirler. İlk sabah gelin çeyizini açar hediyeler ayırır. Gelin görümcesi ile evdekilerin elini öper, onlar geline para verir, gelin de çeyizinden oradakilere ayırdığı hediyeleri verir. İlk gün elini öpen geline kayınvalidesi ise altın verir. Çok eskiden gelin damadın evinde ilk gün iş yapmayıp, bir perdenin arkasında tüm gün oturmuş. Yemeğini falan o perdenin arkasına götürürlermiş. Bunun nedeni de eskiden ayrı evlerde değil toplu yaşanılması ve gelinin ilk gün kayınpederi ile karşılaşmasının ayıp sayılmasıymış.

Damat ise gerdek sonrası sabah yengeler gelmeden hısımının evine giderek akşama kadar orada kalır. Akşam köyün delikanlıları da hısımın evine gider. Damat da hısımının evinden tüm gün çıkmazmış. Bu da çok eski bir uygulama olup günümüzde uygulanmamaktadır.

Gelin düğün sonrası en az bir ay kendi ailesi ile görüşmez. Bir aydan sonra eşi, kayınvalidesi ve kayınpederiyle ile babasının evine el öpmeye gider. Gelinin anne ve babasına hediyeler götürülür. Kız tarafı damatları, kızlarını ağırlar ve kızlarına altın takar, ya da hayvan (inek, koyun vs.) armağan ederler. Sonra da erkek tarafı kız tarafını ağırlar. Buna da düğün sonrası “ayak açma” denir. Amaç yine iki aileyi kaynaştırmaktır.

Sonuç

Bu makalede, geçiş dönemleri içerisinde önemli bir yere sahip olan evlenme aşaması, Alevi inancına mensup Çorum iline bağlı Kayı köyü örneğiyle ele alınmıştır. Evlenme ritüelleri, Alevi inanç sistemi ve eski Türk gelenekleri bağlamında inceleyerek başından sonuna kadar tüm aşamaları ile yazılı ve görsel olarak tasvir edilmiş ve

değerlendirilmiştir. Burada yapılan ritüellerde inancın etkisi vurgulanarak ritüellerin temelinde yer alan dinamikler üzerinde durulmuştur.

Bu çalışmamızda gördük ki şehirleşme, modernleşme, okuma-yazma oranının artması, ve Sünni kültürün de etkisiyle birçok ritüel terk edilmiş ya da değişime uğrayarak kentli yaşam koşullarına göre güncellenmiş ya da dejenerasyona uğramıştır. Evlilik yaşında, biçiminde uygulanan ritüellerin birçoğu unutulmuş veya değişmiştir. Örneğin dualar ve gülbenkler Türkçe iken yerini Arapça dualara bırakmış, imam nikahı kıyılmazken artık imam nikahı kıyılmaya başlanmıştır. Modern hayat ile birlikte evlenme yaşı değişmiş, başlık parası gibi gelenekler terk edilmiştir. Ayrıca evliliklerin sadece aynı mezhepten olması da zaman içinde değişime uğramıştır. Artık Alevi-Sünni evliliği sıkça rastlanan bir durum olmuştur. Şehirleşme ile birlikte köy düğünleri bırakılmış, bu nedenle gelenekler de uygulamadan kalkmaya başlamıştır. Çalışmamızın başından sonuna saydığımız düğün ritüellerinin birçoğu sadece köyde yapılan düğünlerde uygulanmaktadır. Çalışmamız sırasında çevre iller ve köylerde de, ister Sünni çevre olsun, ister Alevi çevre olsun, benzer olan uygulamalar sadece düğün yemekleri konusunda görülmüştür. Orta Karadeniz ve İç Anadolu'nun düğünlerinde aynı yemeklerin yapıldığı görülmüştür. Düğün yemekleri dışında çalışmamızda belirttiğimiz birçok gelenek ve ritüele sadece Kayı Köyü'nde rastlanmıştır.

ERSAL, Mehmet (2011). “Alevi İnanç Sistemindeki Ritüelik Özel Terimler: Musahiplik”. *Turkish Studies*, Volume 6 / 1 Winter, 1087-1110.

ERSAL, Mehmet (2016). *Alevilik: Kavramlar ve Ocak Sistemi-Çubuk Havzası Örneği*. Gazi Üniversitesi Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016.

KARAMAN, G., E. Nas (2013). “Çorum Yöresi Alevi Kültüründe Geleneksel Bir Gelin Başlığı ‘Aleyçin’”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaşî Veli Dergisi*, Ankara, 2013.

ERGİN, Muharrem (1998). *Oğuz Kağan Destanı (Tercüme-Metin-İnceleme)*, Ankara: Hülbe Yayınları.

ÖRNEK S. Veyis (2014). *Türk Halk Bilimi*, İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.

Kaynak Kişiler

Arefe Yıldız (1965). Kayı Mecitözü Çorum, Talip

Aynur Tunç (1975). Kayı Mecitözü Çorum, Talip

Aziz Çetin (1963). Kayı Mecitözü Çorum, Talip

Fadime Aköz (1946). Kayı Mecitözü Çorum, Talip

Gaygısız Aköz (1966). Köyü Mecitözü Çorum, Talip

Güllü Yıldız (1945). Kayı Köyü Mecitözü Çorum, Talip

Ladigar Çetin (1970). Kayı Köyü Mecitözü Çorum, Talip

Nazife Suna (1972). Kayı Köyü Mecitözü Çorum, Talip

KAYNAKÇA

